

ZSIDÓ LEXIKON

A ZSIDÓ LEXIKON

ELNÖKI TANÁCSA:

ELNÖKÖK:

BARACS KÁROLY
m. kir. udvari tanácsos,
a Ferenc József Rabbiképző Intézet
vezérlőbizottságának tagja.

EULENBERG SALAMON dr.
m. kir. udvari tanácsos,
az Izraeliták Orsz. Irodájának
ügyvezető elnöke.

KASZAB ALADÁR
m. kir. udvari tanácsos,
a Pesti Izr. Hitközség
elnöke.

AZ ELNÖKI TANÁCS TAGJAI:

DÁN LEÓ
m. kir. kormányfőtanácsos

DONÁTH GYULA dr.
egyetemi tanár

EISLER MÁTYÁS dr.
főrabbi, egyetemi m. tanár

János-i ENGEL JÓZSEF
m. kir. udvari tanácsos, községkerületi elnök

FISCHER BENJÁMIN dr.
pesti főrabbi

GRÜNHUT ÁRMIN dr.
m. kir. kormányfőtanácsos

KISS ARNOLD dr.
budai vezető főrabbi

KLEIN SÁMUEL dr.
főrabbi, egyetemi tanár

KRISHABER ADOLF dr.
a budai hitközség elnöke

KOMOR ARNOLD
ny. min. tanácsos

KUNOS IGNÁC
egyetemi tanár

LÖWY FERENC dr.
főrabbi

SPITZER MÓR dr.
községkerületi elnök

UJVÁRI PÉTER
író,
a Zsidó Lexikon szerkesztője

MUNKÁCSI BERNÁT dr.
a Magyar Tud. Akadémia tagja

A LEXIKON MUNKATÁRSAI:

Austerlitz Tivadar dr. A. T.
Bernstein Béla dr. B. B.
Bettelheim Samu B. S.
Bródy László dr. B. L.
Darvas Simon dr. D. S.
Eisler Mátyás dr. E. M.
Fábián Pál F. P.
Fényes Mór dr. F. M.
Fónagy Béla F. B.
Friedman Dénes dr. F. D.
Groszmann Zsigmond dr. Gr. Zs.

Holder József H. J.
Kanizsai Dezső K. D.
Kempelen Béla K. B.
Komlós Aladár K. A.
Komor András K-F. A.
Kristóf Károly K. K.
Mandl Bernát M. B.
Munkácsi Ernő dr. M. E.
Radó István R. I.
Seltmann Rezső dr. S. R.
Schlosz Lajos SCH. L.
Spiegel Ármin dr. S. Á.

Spielberger Leó S. L.
Szabó Imre sz. I.
Szilágyi Géza dr. sz. G.
Tieder Zsigmond T. Zs.
Tisbi Illés T. I.
Ujvári László U. L.
Vér Andor V. A.
Vidor Imre dr. V. I.
Wallenstein Zoltán dr. W. Z.
Widder Salamon W. S.
Zsoldos Jenő dr. Zs. J.

A LEXIKON REVIZORAI:

Stern Ábrahám

Wallenstein Zoltán dr.

SEGÉDSZERKESZTŐ:

Ujvári Imre

A ZSIDÓ LEXIKON NAGYBIZOTTSÁGA:

- Adler Simon (Tolna)
 Agoston Henrik (Teke)
 Auspitz Sámuel (Hajdúszoboszló)
 Benedek György (Nagykőrös)
 Berger Sándor dr. (Tapolca)
 Blau Jakab (Nagy magyar)
 Blauner Miksa dr. (Vác)
 Blumenthal Béla (Hatvan)
 Blumenthal Simon (Nógrádbercel)
 Breuer Lajos (Zombor)
 Briszk Ferenc (Biharnagybajom)
 Bród Tivadar dr. (Nagykanizsa)
 Burger Zsigmond (Nagy-tény)
 Csillag Emánuel (Földes)
 Czitter Miksa (Törökszentmiklós)
 Deák Lajos dr. (Hátság)
 Deutsch Manó (Verpelét)
 Donath Alexander (Rajec)
 Dux Vilmos (Sopronkeresztúr)
 Eibenschutz Emil dr. (Sárvár)
 Eichler Jakab (Szina)
 Engelmann Vilmos (Gyöngy)
 Farkas Sámuel (Dunapentele)
 Feigelstock Jakab (Csepreg)
 Fejér Ferenc dr. (Debrecen)
 Fekete Albert (Szentés)
 Feldmann Károly (Érmihályfalva)
 Feldmann Mór (Miskolc)
 Fisch Aron (Nagykároly)
 Flam Ignác (Tiszafüred)
 Forgács Samu dr. (Kisszeben)
 Frank Miksa (Kiskunfélegyháza)
 Fränkl Ignác (Gyöngyös)
 Freund Lajos (Dunapataj)
 Frey Géza dr. (Békés)
 Fried Miksa (Szepsi-Moldva)
 Fürst Leó (Csuz)
 Goldberger Ödön dr. (Csurgó)
 Goldner Mór dr. (Sárbogárd)
 Gottlieb Lipót (Vasvár)
 Grosz Miklós (Nyiracsád)
 Grosz Sámuel (Földes)
 Grosz Zoltán (Gyoma)
 Groszmann Lipót (Derecske)
 Groszmann Samu (Füle)
 Grün Mór dr. (Törökbeese)
 Grünfeld Jakab (Hahót)
 Grünfeld Miksa (Pásztó)
 Halász Márton dr. (Cegléd)
 Hartmann Gyula (Szikszó)
 Hauer Lajos (Ónod)
 Haus József (Nagybocskó)
 Heitler Ábrahám (Csorna)
 Hell Béla (Selmecbánya)
 Herman Lajos (Paks)
 Hirsch Mór (Siófok)
 Horovitz Sámuel (Hajdúhadház)
 Huber Zsigmond dr. (Nagybeeskerek)
 Jungreis Izrael (Nádudvar)
 Kappel Béla dr. (Hosszúaszó)
 Kardos Gyula (Szigetvár)
 Kármán Sándor (Székesfehérvár)
 Kassovics Henrik dr. (Nagyszentmiklós)
 Katz Joel (Erdőd)
 Kertész Lipót (Baja)
 Keszler Mór (Zalaszentgrót)
 Klein Adolf dr. (Szabadka)
 Klein Antal (Abony)
 Klein Árpád (Csepel)
 Kleinberger Henrik (Poppárd)
 Klopfer Izidor (Urmény)
 Knopfler Jenő (Sárospatak)
 Kohn Arnold (Nagysimonyi)
 Komor Arnold (Szolnok)
 König Jakab (Dunaföldvár)
 Konrad Béla dr. (Nagyvárad)
 Korein Lipót (Pacsá)
 Kornitzer Salamon (Szerencs)
 Krausz Adolf (Szendrő)
 Lakatos Gyula (Nagyszalonta)
 László Henrik (Zalalövő)
 Lávitz József (Bátaszék)
 Léb Wolf (Felsővisó)
 Lebovits Náthán (Borsa)
 Lemberger Armin dr. (Baja)
 Lichtig Sándor (Tápiószéle)
 Lissauer József (Rozsnyó)
 London Zoltán (Hejőcsaba)
 Lorber Kálmán (Sebeskellemes)
 Loschitz Aladár (Bezdan)
 Lőrinczy József dr. (Nyirbátor)
 Löwinger Sándor (Vác)
 Löwy Géza (Büdszentmihály)
 Löwy Károly dr. (Székesfehérvár)
 Luncezer Salamon (Boldogasszony)
 Lusztig Menyhért (Rimaszombat)
 Mandl Herman (Nagykálló)
 Markovics József (Balmazújváros)
 Mautner Herman (Devecser)
 Meisel Gyula dr. (Alsókubin)
 Moskovics Adolf (Nagyberezna)
 Müller Jenő (Orosháza)
 Nattán Soma (Balatonfőkajár)
 Nemes Vilmos dr. (Pécs)
 Neuwirth Gábor (Alistál)
 Nussbaum Miklós (Déva)
 Oblatt Sándor (Balatonfüred)
 Pápa Arnold dr. (Bácsalmás)
 Plissich Mózes (Teke)
 Pollák Miksa dr. (Sopron)
 Pollitzer Alajos (Belényes)
 Reiner József (Aszód)
 Reisinger József (Fegyvernek)
 Reisner Ede (Szeged)
 Rosenthal József (Zalaegerszeg)
 Rottenberg József (Gálszécs)
 Róth József dr. (Sátoraljaújhely)
 Scheiber Pál (Moson)
 Schönfeld Félix (Semea)
 Schück Ferenc (Szécsény)
 Schützberger Márton (Szerednye)
 Schwabl Zsigmond (Sárvár)
 Schwartz Dávid (Balassagyarmat)
 Schwartz Jakab (Tata)
 Schwartz Mór (Nagybáród)
 Schwartz Sándor (Sajókazinc)
 Seidengold Izsák (Olaszliszka)
 Seidner Bertalan (Rimaszécs)
 Singer Béla (Alberti-Irsa)
 Spira Salamon dr. (Miskolc)
 Spitzer Aladár (Nagykátá)
 Spitzer Emil (Kismarton)
 Spitzer Mór dr. (Veszprém)
 Stein Miksa Mayer (Nagyszombat)
 Steiner Ignác (Nagyatád)
 Steiner Miksa (Tenke)
 Ster Béla (Tenke)
 Stern Ödön (Szabadszállás)
 Strasser Sándor (Nagybánya)
 Szágel Sándor dr. (Ráckeve)
 Szikla József (Pilisvörösvár)
 Szőke Ernő dr. (Heves)
 Thierfeld Mór (Fogarás)
 Vida Miklós (Siklós)
 Vida Sándor dr. (Csongrád)
 Vince Jakab dr. (Pesterzsébet)
 Walder Sándor (Somogyuszil)
 Weinfeld Sámuel (Kurima)
 Weiser Nándor (Szentlőrinc)
 Weisz Lajos (Nagykároly)
 Weisz Márkus (Nagyvasszony)
 Weisz Sámuel (Somkút)
 Weisz Sámuel (Tarcsl)
 Weisz Sándor dr. (Trencsén)
 Werner Henrik (Szeghalom)
 Wieder Manó (Ónod)
 Zahler Elek dr. (Eperjes)
 Zwillinger Ferenc dr. (Észtergom)

ELŐSZÓ

Ennek a lexikonnak első gondolata a zsidó szorongatások tragikus válságaiban született meg. Vitairatnak szántam, amely a nyugalmas öröklés jogos önzésében minden rágalmat eltemet. De annyira elburjándzott már ezidőben a füzetes és röpiratos zsidómosakodás, hogy megsaporítást nemcsak fölöslegesnek, de megalázónak is éreztem. Nem lehet ma már az ősi társadalmak fegyvereivel harcolni az elfogultságok ellen. Nem a népeket kell igazolni, ha megrágalmazzák őket, hanem a történelmüket. Ha már nem elég a történet, meg kell akkor írni a történet történetét, hogy a kételkedők előtt feltáruljon minden zege-zuga és a fejlődés legelrejtettebb mélységeit is felkutathassa az objektív kritika. Tégláira kell szétszedni az ezer esztendő épületét és meg kell írni külön-külön minden téglának a történetét. Így jutottam el vagy hat esztendő után a lexikon gondolatához. Sok embert föllelkesített, sokat pesszimizmusba dermesztett a koncepció. Amit még soha senki meg nem esinált, hogyan lehessen azt kiteremteni a semmiből? De miért is kellene azt megcsinálni, mikor a múlt ünnepélyes passzivitása úgyis már a meg nem csinálása mellett döntött? Még a hivatalos tudomány is vakmerőnek tartotta a vállalkozást, bizonytalan expedíciónak ismeretlen földrészek felé, amiért kockára tenni nehezen szerzett eredményeket akkor sem érdemes, ha egyébként meg is valósítható. De ez az expedíció meg sem valósítható. Mert ki előlegezi az óriási költségeket és ki fogja megtéríteni? Honnan veszem ebben a szegény országban a szükséges felszerelést? Főleg pedig honnan veszem azokat a fantasztákat, akik velem tartanak? A pesszimisták nem tudták a kedvemet szegni, mert én még önáluk is pesszimistább voltam. Ha ők vakmerőnek tartották a vállalkozást, én még vakmerőbbnek tartottam, mert évekig hordtam magamban a zsidó lexikon koncepcióját és mindenkinél jobban ismertem az elhárításra váró nehézségeket. Ők csak bizonytalan úton elinduló expedíciót láttak benne, én ennél sokkal többet. Mert fölfedezni lakatlan területeket valóban nem könnyű feladat, de ezerszer nehezebb még rátalálni olyan népre, amely még önmagát sem ismeri. És a Dunamedencében lakó zsidóság nem ismeri magát, vagy ami rosszabb, még félreismeri magát. Él, mozog és fejlődik a történetében, de az ő számára hét peccséttel lezárt könyv ez a történet. Él a vallásában és borzong benne az utolérhetetlen szentség sejtelme, de tétován járkál a vas-traverzek alatt és nem tudja, milyen fundamentum tartja ezt a gigan-tikus kupolát. Él a hagyományaiban, de nem hallja meg bennök a próféták szellemét és nem látja meg bennök a vértanúk istenbe szakadó heroizmusát. Él az etikájában és alig gyanítja, hogy az égisz boltozódó magasság alatt az évezredek fejlődéséből kiérett néplélek lüktet. Átélt szenvedésekből erjedt ki a munkához, a kutatáshoz, az alkotáshoz való energiája, de hogyan ismerhesse ezt az energiát, mikor nagyon messzire jár már a forrásától és csak homályos emlékezőként pislákol benne az elmúlt sok megpróbáltatás. Népeket csak úgy lehet megismerni, ha meg van bennök a közlés képessége, ez pedig csak azokban a népekben van meg, amelyek a fejlődés legmagasabb fokán az önismeretig jutottak el. A zsidó lexikont tehát nem vitairatnak kell megírni a nemzsidók felé, hanem elsősorban a zsidók számára, hogy ők maguk juthassanak el a higgadt önismeretig. Gyónás, penitencia és vezeklés ilyen önvallomás.

Számadás, számonkérés és seregszemle is. Nehéz feladat, mert nem könnyű elfojtani kibuggyanni akaró elbizakodásokat és még nehezebb felszabadítani őszinteségeket, amelyek inkább elsenyvednek az álszemérem láncain, minthogy napos levegőn kritikus szemek előtt szellőzködjének. És mégis így kell megközelíteni a zsidó világot, elbizakodás nélkül és őszintén. Hát igen: járatlan útra vezetett a lexikon és nehezen elérhető cél felé. De hiszen éppen ezért érdemelte meg a munkavállalást. És megindultunk, mert a meginduláshoz csak bátorság és fantázia kellett. De csak fantáziával nem lehet írni lexikont, sőt fantáziával egyáltalán nem lehet. A lexikon a konkrétumok világa: emberek, korszakok és események, amelyek túl vannak a romantikán, erények és hibák, amelyek makacs és elmozdíthatlan törvények alatt állnak, fejlődések és hanyatlások, amelyek rideg adottságokban gyökereznek. Ha kell is fantázia a meginduláshoz, a megállapodás után inkább veszedelmes az, mint hasznos, mert a keresett és megtalált néphez hozzáférni csak a tiszta történelemlátás hűvös elfogulatlanságával lehet. 1927 nyarán megalakult erős anyagi bázison a Zsidó Lexikon kiadóvállalat és szeptemberben már a szerkesztőség is munkába állt. A zsidó vonatkozású tudományok kipróbált munkásai: történetírók, teológusok, filozófusok, nyelvészek, esztéták, kritikusok, statisztikusok, szociológusok, jogtudósok, írók és költők is. A történetíró csak történetíró volt és a költő csak költő. Egy se akart más lenni, csak az, amire a hajlama és szak tudása képesítette. És egyszer sem váltott természetet egyik sem. És váltott hangulatok és idegen területre való elköszálások egyszer sem zavarták meg a szerkesztés egységes szellemét, amely a megalkuvástalan kritika módszereivel kereste az emberek lelkét a történetben és a történet lelkét az emberekben. Csak mikor már mindent feltártak, mindent megírtak, mikor a bevégzett munka után áttekintették az ezeréves munka csodáit, a zsidó világ felfedezett szélső pólusán történt meg, amit régen vártam: még a statisztikus is egy kicsit költőnek érezte magát. De azt hiszem, nem ő az egyetlen, aki a lélekváltás ámulatával áll majd e könyvnek utolsó oldala előtt. Megteszi talán mindenki, aki visszatekint a zsidó emlékek és zsidó nevek nagy-nagy exodusára, az archivumok rabsötétségéből kivonuló sok-sok dokumentumra, a sok ezer névre és sok ezer adatra, amely szét tudta feszíteni a felejtést és be tudott vonulni ebbe a könyvbe, amely még csak az Igéret könyve sem volt.

* * *

Nem csináltunk egyetemes lexikont, mert ilyen monumentális vállalkozás a gazdagabb jövő feladata. A korlátolt lehetőségek sorompók közzé szorították a munkát, de csak az egyéni értékek felkutatása tekintetében. Ami a zsidó néplélek általános öröksége, ami éppen lelki-ségénél fogva az egyetemes zsidó élettől eloldhatatlan, azt feldolgoztuk. De elsősorban az ezer esztendő óta itt élő zsidóság fejlődését írta meg ez a lexikon. A lexikális sorrend mögött feltárul a zsidóság történelmi élete, gazdasági és társadalmi elhelyeződése, vallásának és etikájának legbensőbb lényege, a tudományban, művészetben, irodalomban, közgazdaságban, iparban, kereskedelemben való munkarészsége, úgyszintén szerepe és jelentősége is az állami társadalmi és gyakorlati élet egyéb munkaterületein. Az együvé tartozás energiaegysége illeszti össze az emberi munkának ezt a nagy tömegét, mindazokat pedig, akik személy szerint sorakoznak fel, a közös származás vérkapcsolatai állítják egymás mellé. Ezért is nem tesz ez a lexikon különbséget a felekezeti kereteiben élő zsidók és a felekezetéből kilépett zsidók között. Az alkotótehetség nem változik a vallásos érzések megmásulásával és mi itt a munkát mértük meg, nem pedig az egyéni élet belső vívódásait és változásait. Egyébként a hagyományos zsidó felfogást sem tűr ilyen szelektálást, mert abban a zsidósághoz való tartozást nem a vallás, hanem a származás dönti el. Ezt az elvet érvényesítik a külföldön készült lexikonok is, amelyek vallásesere miatt senkit sem közösisítenek ki a zsidó értékek lajstromából.

* * *

A Zsidó Lexikon a fentebb említett körülhatároltságánál fogva csak a magyarországi, erdélyi, szlovenszkói, vajdasági és burgenlandi zsidóság életét és munkásságát ismerteti, de azzal a részletességgel, amelyet az egyetemes zsidóságot ismertető lexikonok meg sem közelíthetnek, éppen az egyetemességük miatt, amely nem engedi meg az érdeklődésnek egy ponton való koncentrálódását. Mi a szűkebb területen többet adhattunk. Mindenki, aki a kultúra sokfelé elágazó területein valóban hasznos és érdemes munkát végzett, értékének megfelelő életrajzot kapott a lexikonban és egész légiója sorakozik fel ama kiváló egyéniségeknek is, akik innen külföldre mentek és ott dolgoztak az emberiség javáért.

* * *

Csak Ptolomaeus Philadelphus alatt történt az a csoda, hogy hetven tudós egészen egyformán fordította le a Bibliát. Hetven ember a mai világban még lexikont is hetvenféleképpen írna. Az a csoda pedig, hogy hetven kritikus egyféleképpen bírált volna meg egy könyvet, még nem esett meg. Hát a Zsidó Lexikonnak is annyi kritikusa támad, mint ahány olvasója lesz és minthogy mindenki más-más szemmel fogja elolvasni, más-más lesz a kritikája is. A könyv, ha már megírta, nem a szerzőé, hanem az olvasóé és a kritikáé. A jogos kritikát el kell tűrni és mi várjuk is. A hiányokra és tévedésekre való figyelmeztetést hálával fogadjuk, mert mi, akik valahogyan úttörők vagyunk a magyar nyelvű zsidó lexikon megszerkesztésében, legjobban tudjuk, hogy sok fogyasztása lehet ennek a könyvnek, amely hasonló természetű magyar könyvre nem támaszkodhatott. A későbbiek majd tökéletesebbek lesznek, mert javítani mindig könnyebb, mint újat teremteni.

* * *

Nagyjában kutató munkát végeztünk, de természetesen felhasználunk minden forrásmunkát is, amely az adatok összeegyeztetése, helyesbítése, vagy kiegészítése végett céljainknak megfelelt.

* * *

Kitünő munkaerők dolgozták fel a Zsidó Lexikon anyagát. Minden terület olyan gazdát kapott, akit megmunkálására leghivatottabbnak ismertünk. A határok babonás tiszteletét mindazonáltal kikapcsoltuk, mert némely téma-kör (történelem, rabbinikus irodalom, etika) annyi anyagot adott, hogy azt még a legkiválóbb szaktudós sem dolgozhatta fel egymaga a szűkre szorított időhatárok között. Ilyen munkakörben azért többen is dolgoztak, lehetőleg egyivásúak, de mindenesetre olyanok, akiket erre a kiosztott anyag szüvrén uralása, az anyagelrendezésben való fegyelmesség, a judiciálás biztossága és a kritikai elfogulatlanság kvalifikált. A zsidóság ebből a lexikonból fogja megismerni a zsidóságot, de megérthetné úgyis, ha csak a munkatársait ismerné, mert ezek mindabban, ami jó a zsidóságban, bőven részesedtek. Elosztva, de más-más vonással az ősi szellem él és lüktet mindegyikben. Eisler Mátyásban (az erdélyi zsidóság története) a fejlődések gyökeréig ható elmélyedés; Bernstein Bélában (a szabadságharc zsidó vonatkozásai) az összefüggéseket kereső történetiszemlélet; Fényes Mórban (Zsidók története, Zsidó irodalom, Újtestamentum) az igazságkeresés dinamikus szenvedélyessége; Groszmann Zsigmondban (a XIX. század) az egzakt előadás; Mandl Bernátban (monografiák) a tudományos megbízhatóság; Friedman Dénesben (liturgia) a maszoretikus betűtisztelet; Zsoldos Jenőben (irodalom) az írásderítő rendszeresség; Szilágyi Gézában (irodalom), Fónagy Bélában (képzőművészet) és Komor Andrásban (képzőművészet) a kritika szigorú objektivitása; Komlós Aladárban (irodalom) az analitikus boncolás; Seltmann Rezsőben (Etika, ókor, újkor) az enciklopedisztikus orientáltság; Szabó Imrében (erdélyi életrajzok) a lexikális tárgyilagosság; Vér Andorban (életrajzok, monografiák) az anyaghoz alkalmazkodó mértéktartás és tárgyismeret; Ujvári Lászlóban (magyar-zsidó történelem és közgazdaság) a multakat

rekonstruáló elevenség és racionális szemlélet; Tieder Zsigmondban (statisztika) a számok szociológiai értékelése; Munkácsi Ernőben (zsidó jogviszonyok) a felekezeti jogviszonyok teljes ismerete és Ujvári Imrében (segédszerkesztés) a rendtartás és anyagcsoportosítás fegyverzettsége. Őszinte hálával gondolok arra, hogy ezek a tudósok, historikusok, teológusok, esztéták, kritikusok és statisztikusok és a szerkesztőség többi tagja milyen kitartással írták a lexikont és az egyéni érzékenység milyen önzetlen lefojtásával törekedett mindenki arra, hogy a könyv iránvának, szellemének és stílusának egységességét a lehetőséghez képest biztosítsa. Ha az egységesség itt-ott mégis törést szenvedett, az nem a munkatársak, hanem a szerkesztő hibája.

* * *

Ezt a könyvet zsidóknak írtuk, nemzsidóknak is. Azért zsidó könyv mégis, csak szempontjai inkább egyetemeseek, mint pártoskodóan felekezeti. Az anyaga miatt, amely zsidó anyag és a szempontjai miatt, amelyek zsidó szempontokat állítottak pártoskodás és felekezetieskedés nélkül az egyetemesség törvényei alá. Sokszor súlyos problémákat vetett ki magából az eszmék és ítéletek tárgyilagos összehangolása, de le tudtuk küzdeni a nehézségeket, mert mellettünk állt a zsidóság vezető-férfiaiból alakult elnöki tanács, amely higgadt bölcsességgel támogatta törekvéseinket. Csaknem befejezéséig kísérte nagy érdeklődéssel és támogatta a szerkesztőség munkáját Kaszab Aladár udvari tanácsos, a Pesti Izr. Hitközség elnöke, e lexikon elnöki tanácsának egyik elnöke, aki 1929 márc. 15-én Budapesten elhunyt. Különös hálával tartozunk Baracs Károly udvari tanácsosnak, Eulenberg Salamon udvari tanácsosnak, Munkácsi Bernát a M. T. Akadémia tagjának, Kúnos Ignác egyetemi tanárnak, Donáth Gyula orvostanárnak, Grünhut Ármin kormányfőtanácsosnak, Zöld Márton tábornoknak, jánosii Engel József udvari tanácsosnak, Dán Leó kormányfőtanácsosnak, akik a lexikon óriási anyagát részben, vagy egészben elolvasták és ahol kellett, korrigálták. Ugyanilyen szeretettel támogatták a szűkebb szerkesztőséget a Zsidó Lexikon nagybizottságának és szerkesztőbizottságának tagjai, akik a hitközségi monografiák eddig még fel nem dolgozott adatait gyűjtötték össze igazi zsidó lelkesedéssel és ezzel módot adtak nekünk, hogy egészen új és nagyon értékes megvilágításban tárhassuk fel a hitközségek életét és fejlődését. Utolsónak, mert a munka sorrendje szerint ők zárták le a szerkesztést, megemlítem Stern Ábrahám igazgatót és Wallenstein Zoltán főrabbit, akik elismerésre méltó lelkiismeretességgel a revízió fárasztó munkáját végezték.

Budapesten, 1929 március 21-én.

Ujvári Péter.

FORRÁSMUNKÁK

- Kohn Sámuel dr., Héber kútfők.
Kohn Sámuel dr., A zsidók története Magyarországon (1884).
Büchler Sándor dr., A zsidók története Budapesten (1901).
Venetianer Lajos dr., A magyar zsidóság története (1922).
Frisch Ármin dr., Magyar zsidó okmánytár.
Stein Miksa, Magyar Rabbik (1905—09).
Pallas Lexikon I—XVI., I—II. pótkötet.
Révai Lexikon I—XX. kötet.
Szinnyey, Magyar Írók Élete I—XII. kötet.
Gulyás, Magyar Írók Élete I—III. füzet.
Benedek, Irodalmi Lexikon.
Éber, Művészeti Lexikon.
Ványi, Magyar Irodalmi Lexikon I—II. (1926).
Wurzbach, Biographisches Lexikon I—LX. köt.
Jewish Encyclopedia I—XII. (Newyork 1902—06).
Jüdisches Lexikon I—II. (1927—28).
Encyclopedia Judaica I—II. (1927—28).
Hamburger, Realencyclopédie für Bibel und Talmud.
Cheyne and Black, Encyclopedia Biblicae.
Herzog—Hauck, Realencyclopédie f. protestantische Theologie I—XXIV.
Hastings, Dictionary of the Bible.
Catholic Encyclopedia I—XV. (1914).
British Encyclopedia (13. ed.) I—XXXII.
Wiener, Biblisches Realwörterbuch.
Hirsch, Biographisches Lexikon der hervorragender Ärzte aller Zeiten und Völker.
J. Pagel, Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des XIX. Jahrhunderts.
De Rossi—Hamburger, Historisches Wörterbuch d. jüdischen Schriftsteller u. ihrer Werke.
De Gubernatis, Dictionnaire Internationale des Écrivains du Jour.
Steinschneider, Hebräische Bibliographie.
Zeitlin, Bibliographia Hebraica Post-Mendelssohniana.
Zunz, Zur Geschichte und Litteratur.
Zunz, Synagogale Poesie des Mittelalters.
Zunz, Litteraturgeschichte der synagogalen Poesie.
Bacher Vilmos, Agada der Amoräer I—III.
Bacher Vilmos, Agada der Tannaiten.
Reich, Beth ÉI.
Ersch und Gruber, Allgem. Encyclopédie der Wissenschaften und Künste.

A forrás munkák gyanánt használt egyéb műveket l. az illető címszavak irodalmánál.

RÖVIDÍTÉS ÉS JELMAGYARÁZAT

A. = Ausztria
Ab. = Ábót Pirké, Ábót (Misna-traktátus)
Abbr. = abbreviatúra, a név összevonása
All. = állami
Bab. = Babiloni (Talmud)
B. B. = Bábá Bátra (Misna- és Talmud-traktátus)
Berách. = Beráchot (Misna- és Talmud-traktátus)
B. K. = Bábá Káma (Misna- és Talmud-traktátus)
B. M. = Bábá Mecia (Misna- és Talmud-traktátus)
B. R. = Beresit Rabba (Midras)
c. = címen, című
Ch. = Chaggiga (Misna- és Talmud-traktátus)
cs. = császári
Cs.-Szl. = Csehszlovákia
Deut. ; Deuter. = Deuteronomium (Mózes V. könyve. Devorim)
Eccles. = Ecclesiasticus
Echa R. = Echa Rabbati (Midras)
En. En. = Énekek-Éneke
Eruv. = Eruvin, (Misna- és Talmud-traktátus)
Ex. = Exodus (Mózes II. könyve. Semósz)
f. = fejezet
Genes. ; Gen. = Genesis (Mózes I. könyve. Beresisz)
hitk. = hitközség
J. D. = Joré Dea (törvénykódex)
Jeb. = Jebamot (Misna- és Talmud-traktátus)
Jer. = Jerusalmi (Talmud)
Jerem. = Jeremiás
Jes. = Jesája (Ezsajás)
Jew. Encycl., Jew. Enc. = Jewish Encyclopedia
kb. = körülbelül
Kidd. = Kiddusin (Misna- és Talmud-traktátus)
kir. = királyi
Kir. K. = Királyok könyve
kisk. = kisközség
kongr. = kongresszusi
l. = lásd
L. = Lásd
Lev. = Leviticus (Mózes III. könyve, Vajikró)
l. o. = lásd ott
m. = magyar
Makk. = Makkabeusok (I. II. III. IV. könyve)
Mal. = Maleachi
Meg. = Megilla
megh. = meghalt
Móz. = Mózes
nagyk. = nagyközség
Ned. = Nedarim (Misna- és Talmud-traktátus)

Num. = Numeri (Mózes IV. könyve, Bamidbor)
orsz. = országos
orth. = orthodox
Peszách. = Peszáchim (Misna és Talmud-traktátus)
Pesz. = Peszikta Rabbati
pl. = például
p. o. = példának okáért
prof. = professzor
R. (név előtt) = Rabbi ; Midras után = Rabbati
R. (helységnevek mellett) = Románia
R. H. = Ros Hasána (Misna- és Talmud-traktátus)
Sabb. = Sabbat (Misna- és Talmud-traktátus)
szab. kir. város = szabad királyi város
Szépm. Múz. = Szépművészeti Múzeum
SzHSz. = Szerb-Horvát-Szlovén királyság (Jugoszlávia)
Szir. = Szirach
sz. k. = szefard kiejtéssel
szül. = született
Stat. quo. = statusquoante
t. = tiszti
tib. = tiszteletbeli
tjv. = törvényhatósági joggal felruházott város
trak. = traktátus
u. a. = ugyanaz, ugyanakkor
u. i. = ugyanitt
u. o. = ugyanott
vm. = vármegye
v. ö. = vesd össze
vulg. = vulgárisan
vulgo = népies kiejtéssel
Zsolt. = Zsoltár

Mondat közben az évszám után a pont (.) = ban, ben (pl. 1870. = 1870-ben).

A zsidó felekezetből kilépettek nevével *-gal jelöltük meg.

A héber szavak transscriptiójában általában az itt meghonosodott askenáz és inkább az orthodox, mint az úgynevezett modern kiejtéshez alkalmazkodtunk. De mindenütt *u* t irtunk, ahol az orthodoxok a keleties *u*-, vagy *i*-t és *ó*-t, ahol a modernek a németes *au*-t használják. A héber irodalom klasszikus műveit azonban pl. a Talmud traktátusait, a spanyol korszak munkáit szefard kiejtés szerint írtuk át, még pedig azért, mert az egész világ tudományos irodalma ezt az írásmódot követi.